

LA REGULACIÓ DE LA LLEGÍTIMA EN LES DIFERENTS
LEGISLACIONS ESPANYOLES

per

Mª Eugenia Alegret Burgués

Comunicació a la sessió de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya
de 11 de novembre de 2014

Magistrada. Acadèmica de número de l' Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

**SUMARI.- La llegítima.- La llegítima al Codi Civil.- La llegítima a Catalunya;
Illes Balears; Galícia; Aragó; Navarra i País Basc.**

La llegítima és una atribució de contingut patrimonial que la llei reserva en una successió a determinades persones per la seva relació familiar amb el causant. Suposa una limitació a la facultat de disposar. La participació, sobretot dels fills, en la riquesa creada pels pares ha estat una constant en el dret civil de l'Estat espanyol, si bé això no suposa, tanmateix, que no s'hagin alçat veus crítiques contra la seva conveniència i raó de ser en els temps actuals i que es trobi regulada de forma molt diferent depenent dels territoris.

CODI CIVIL

Cal recordar en aquest punt la confusa terminologia utilitzada en el Codi civil (CC), que qualifica la successió llegítima per referir-se a la intestada i anomena hereus forçosos els legitimaris.

En el CC la llibertat de testar és la més limitada de tots els ordenaments civils, ja que el testador solament pot disposar lliurement d'una tercera part de l'herència o de dues si no té fills o descendents, ja que en cas contrari ha de reservar un altre terç per millorar la seva posició.

Són hereus legitimaris:

1. Els fills i descendents respecte dels seus pares i ascendents.
2. A falta dels anteriors, els pares i ascendents respecte dels seus fills i descendents.
3. El vidu o vídua en la forma i mesura prevista en el Codi.

Constitueixen la llegítima dels fills i descendents les dues terceres parts de l'haver hereditari del pare i de la mare.

No obstant això, aquests poden disposar d'una part de les dues que formen la llegítima, per aplicar-la com a millora als seus fills o descendents, fet que permet millorar el nét encara que el fill visqui (STS, Sala 1a, de 28.9.2005).

La llegítima dels pares o ascendents constitueix la meitat de l'haver hereditari del causant llevat del cas en què concorrin amb el cònjuge vidu del descendent causant, supòsit en què serà d'una tercera part de l'herència.

El cònjuge que en morir el seu consort no es trobi separat d'aquest judicialment o de fet, si concorre a l'herència amb fills o descendents, té dret a l'usdefruit del terç destinat a millora.

Si no hi ha descendents, però sí ascendents, el cònjuge supervivent té dret a l'usdefruit de la meitat de l'herència.

Si no hi ha descendents ni ascendents, el cònjuge supervivent té dret a l'usdefruit dels dos terços de l'herència.

El cònjuge vidu és, doncs, també legitimari en el CC, si bé la seva quota és d'usdefruit. Si existeix separació legal o de fet no resultarà legitimari llevat que hi hagi una reconciliació legal posterior.

Són característiques del sistema legitimari del Codi civil les següents: el legitimari no és hereu, i per tant no respon dels deutes de l'herència; la llegítima pot instituir-se per qualsevol títol i la incompleta dóna dret a reclamar suplement; poden impugnar-se els

actes del causant que perjudiquin la llegítima; la llegítima està configurada com a *pars bonorum*, per la qual cosa el legitimari és cotitular amb l'hereu d'una part alíquota de l'haver hereditari líquid que s'ha de comprendre en la partició en la qual el legitimari ha de participar; existeix una afeció real de tots els béns de l'herència fins al pagament d'aquesta, i l'hereu no pot disposar dels béns hereditaris sense consentiment del legitimari abans del pagament de la llegítima.

La llegítima ha de pagar-se en béns de l'herència encara que excepcionalment s'admet que es pagui en metàl·lic, a més de la possible commutació de l'usdefruit del cònjuge vidu.

Per calcular la llegítima el Codi civil regula el sistema de computació comptable del *relictum* i el *donatum*, és a dir, el valor de les donacions realitzades pel causant en qualsevol temps i a qualsevol persona, mitjançant el sistema *ad valorem*, és a dir, conforme al valor actualitzat en el moment en què s'avaluïn els béns hereditaris (STS 22.2.2006).

El Codi civil protegeix la llegítima amb les normes de dret necessari que disposen la seva intangibilitat. S'impedeix la renúncia anticipada i no poden imposar-s'hi gravàmens llevat de l'usdefruit del cònjuge vidu i la substitució del fill discapacitat legalment i ordena la reducció de disposicions inofioses, en primer lloc els llegats i després les donacions.

Desheretament i preterició

És possible desheretar els legitimaris per testament amb indicació de la causa legal en què es fonamenti, que no poden ser ampliades. Com a novetat entre les causes de desheretament, la d'indignitat en la successió de l'incapacitat respecte de les persones obligades a prestar aliments i altres atencions degudes si no han estat complertes.

La prova de la concurrència de la causa justa de desheretament correspon a l'hereu si la nega el legitimari. El desheretat perd el seu dret a la llegítima, però no pas els seus descendents. Si el desheretament és injust anul·la la institució d'hereu en allò que perjudiqui la llegítima esmentada, entre d'altres, el terç de llegítima estricta.

En considerar la flexibilització pel que fa a la interpretació de les causes de desheretament feta pel TS, Sala 1a, en l'S 3.6.2014, conforme a la qual s'equipara el maltractament psíquic al d'obra considerant existent el primer en la conducta de menyspreu i d'abandonament familiar que va quedar evidenciada en els últims set anys de vida del causant, durant els quals, ja malalt, va quedar sota l'empara de la seva germana, sense que els seus fills s'interessessin per ell o hi tinguessin cap contacte. La Sentència diu que:

“3. En primer lugar, y en orden a la caracterización general de la figura debe señalarse que aunque las causas de desheredación sean únicamente las que expresamente señala la ley (artículo 848 del Código Civil) y ello suponga su enumeración taxativa, sin posibilidad de analogía, ni de interpretación extensiva; no obstante, esto no significa que la interpretación o valoración de la concreta causa, previamente admitida por la ley, deba ser expresada con un criterio rígido o sumamente restrictivo.

Esto es lo que ocurre con los malos tratos o injurias graves de palabra como causas justificadas de desheredación, (artículo 853.2 del Código Civil), que, de acuerdo con su naturaleza, deben ser objeto de una interpretación flexible conforme a la realidad social, al signo cultural y a los valores del momento en que se producen.

4. En segundo lugar, y en orden a la interpretación normativa del maltrato de obra como causa justificada de desheredación, en la línea de lo anteriormente expuesto, hay que señalar que, en la actualidad, el maltrato psicológico, como acción que determina un menoscabo o lesión de la salud mental de la víctima, debe considerarse comprendido en la expresión o dinamismo conceptual que encierra el maltrato de obra...”

Pel que fa a la preterició o falta de menció del legitimari en el testament, es distingeix entre la preterició intencional o la que obeeix a un propòsit deliberat del testador, de la no intencional o errònia, que és la preterició realitzada involuntàriament i que pot esdevenir-se per diferents causes.

Quant a la primera, no perjudica la llegítima, mentre que la preterició errònia de fills i descendents produeix els següents efectes: a) si és de tots els fills i descendents anul·la

les disposicions testamentàries de contingut patrimonial; b) si és d'un o diversos descendents sense que n'hi hagi d'altres de preterits, s'anul·la la institució d'hereu i s'obre la successió intestada (STS 31.5.2010), però valen les deixes i llegats llevat que el cònjuge vidu sigui l'hereu, cas en què el preterit solament pot reclamar la llegítima.

Com a limitacions del dret de disposar tant en la successió testada com en la intestada, cal esmentar les reserves de l'art. 811 i 812 i la vidual de l'art. 968 CC, que hauran de ser interpretades de manera restrictiva.

CATALUNYA

A Catalunya, no sense certes oscil·lacions, va consagrar-se, pel que fa a la llegítima, el sistema de quarta del dret justinianeu, que l'hereu pot pagar en diners o en béns de l'herència.

La Compilació del dret civil de Catalunya de 21.7.1960 regulava ja la institució, i l'exposició de motius del Codi de successions de 1991 reiterava el caràcter de la llegítima com aquella institució que atribueix a determinades persones el dret a exigir als hereus unes atribucions concretes.

També ha estat una constant en el dret civil català el progressiu debilitament de la institució, ja que recollida en la Compilació del dret civil de Catalunya com un dret gairebé real, va evolucionar amb la modificació soferta per la Llei 8/1990 a dret personal del legitimari contra l'hereu, en desaparèixer la menció legitimària, i es va mantenir en aquesta mateixa forma en el Codi de successions de 1991, en el qual també es va regular el desheretament.

Amb la promulgació del llibre IV del CCCat, aprovat per la Llei 10/2008, de 10 de juliol, fins i tot conservant la institució –malgrat la polèmica doctrinal sorgida, ja que una part advocava per la seva supressió- es produeixen algunes variacions importants en la línia de restricció d'aquests drets iniciada amb la modificació de l'any 1991.

La llegítima es configura, en definitiva, com un dret successori de caràcter personal - *pars valoris*- i necessari que causa una obligació en el causant d'atribuir-la a determinades persones en la seva successió i que solament es protegeix amb la

possibilitat de prendre anotació preventiva de la demanda en el Registre de la Propietat. També s'ha mantingut el principi general prohibitiu de la renúncia de la llegítima futura.

Són legitimaris tots els fills del causant per parts iguals.

Els fills premorts, els desheretats justament, els declarats indignes i els absents són representats pels seus respectius descendents per stirps.

Si el causant no té descendents que l'hagin sobreviscut, són legitimaris els progenitors a mitges (no, per tant, altres ascendents). Aquests no tenen dret a llegítima si el causant té descendents però han estat desheretats justament o declarats indignes.

Si solament sobreviu un progenitor o la filiació solament està determinada respecte a un progenitor, li correspon el dret de llegítima íntegrament. Si sobreviuen tots dos però un d'ells ha estat desheretat justament o ha estat declarat indigne, la llegítima correspon solament a l'altre.

El cònjuge vidu, per tant, no té la condició de legitimari en el dret civil de Catalunya.

La llegítima a Catalunya és la quarta part del valor de l'herència. Per determinar l'import de les llegítimes individuals, fan nombre el legitimari que sigui hereu, el que hi ha renunciat, el desheretat justament i el declarat indigne de succeir. No fan nombre el premort i l'absent, llevat que siguin representats pels seus descendents.

Es regula també la computació del *relictum* amb el *donatum*, amb una important excepció que la diferencia d'altres sistemes. L'article 451 -5 b) del CCCat canvia la regla tradicional de computació de totes les donacions realitzades en vida del causant, i estableix que ha de computar-se “*el valor dels béns donats o alienats per un altre títol gratuït pel causant en els deu anys precedents a la seva mort, excloses les liberalitats d'ús. El valor dels béns que han estat objecte de donacions imputables a la llegítima s'ha de computar, en tot cas, amb independència de la data de donació.*” És dir, que ja no es computen totes les donacions, sinó solament les fetes en els deu anys precedents a la mort del causant, llevat que es tracti de donacions imputables a la llegítima, que han de computar-se sempre, i la seva imputació tampoc no està sotmesa a termini. El valor serà el del moment del càlcul.

Sobre el valor que cal donar a la donació realitzada a compte o imputada a la llegítima, vegeu l'STSJC de 20.6.2013.

L'hereu o les persones facultades per fer la partició, distribuir l'herència o pagar llegítimes poden optar pel pagament, tant de la llegítima com del suplement, en diners, encara que no n'hi hagi en l'herència, o pel pagament en béns de l'actiu hereditari, sempre que, per disposició del causant, no correspongui als legitimaris percebre'ls per mitjà de la institució d'hereu, llegat o assignació d'un bé específic, atribució particular o donació.

Desheretament i preterició

Mitjançant el desheretament es permet privar els legitimaris d'aquest dret per les causes previstes en la norma. A Catalunya solament es va regular el desheretament a partir del Codi de successions de 1991. Les causes de desheretament han estat considerablement ampliadades ara en el llibre IV del CCCat, ja que admet: *“L'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari, si és per una causa exclusivament imputable al legitimari”*.

No pot oblidar-se que el dret a la llegítima es basa en les relacions familiars que es presumeixen presidides per l'afecte i els vincles de solidaritat. Limita el dret a la llibertat de testar per resguardar les famílies dels abusos de les actuacions discriminatòries que fomentin desavinences i plets entre els familiars. Ara bé, quan la solidaritat intergeneracional ha desaparegut per algun dels motius previstos a la llei per una causa imputable al legitimari, és lícita la privació.

Conforme al dret civil de Catalunya, en el qual no és compatible la successió testada amb la intestada, si existeix preterició -situació que es produeix quan el causant no ha fet cap atribució al legitimari en concepte de llegítima o imputable a aquesta i tampoc no ha estat desheretat- l'acció que correspon al preterit és la de reclamar la llegítima.

Per contra, en la preterició errònia o no intencional de legitimari, descendent del causant que ha nascut o ha esdevingut legitimari després d'haver-se atorgat el testament o bé un descendent l'existència del qual el causant ignorava en el moment de testar produeix, llevat d'alguna excepció, la ineficàcia total del testament i, si escau, els codicils atorgats pel causant, i s'obre aleshores la successió intestada.

BALEARS

La matèria queda regulada en la Compilació del dret civil de les Balears aprovada per D Leg. 79/1990, de 6 de setembre.

La naturalesa de la llegítima a Mallorca i Menorca és la de *pars bonorum*, és a dir, una part de l'actiu hereditari. El legitimari no és hereu, però tampoc un mer titular d'un dret de crèdit encara que el causant pot autoritzar que es pagui en metàl·lic. En un altre cas ha de fer-se amb béns de l'herència i també pot fer-ho l'hereu distribuïdor si no ho ha prohibit el testador.

Són legitimaris:

1r. Els fills i descendents per naturalesa, matrimonials i no matrimonials, i els adoptius.

La quantia de la llegítima varia en funció del nombre de legitimaris. Si són quatre o menys legitimaris la llegítima és d'un terç de l'herència, mentre que si són més de quatre la llegítima és de la meitat.

La determinació de la quantia de la llegítima no depèn que els fills esdevinguin realment legitimaris, sinó que es parteix dels que tenen dret a ser-ho amb independència que hi hagin renunciat, hagin estat desheretats o hagin premort amb descendència. Si algun dels legitimaris no arriba a ser-ho, la seva part no augmenta la dels altres, sinó que passa a ser de l'hereu.

En defecte de fills i descendents, els legitimaris són els pares (no altres ascendents), com a Catalunya i a diferència del Codi civil.

La quantia d'aquesta llegítima és una quarta part de l'herència. Si existeixen tots dos pares se la distribueixen a mitges.

És aplicable la reserva lineal de l'art. 811 del CC i també la reserva de l'art. 812, que ho és sens perjudici del que els correspongui per llegítima. Conforme a la jurisprudència (STSJB 25.5.2010), també resulta aplicable la reserva vidual.

El cònjuge vidu no separat de fet o de dret o fins i tot separat sempre que sigui per una causa imputable a l'altre concorre amb la resta de legitimaris en la successió del cònjuge premort (STSJB de 5.6.2014).

La llegítima és d'usdefruit amb una extensió que dependrà de amb qui concorri. Si ho fa amb fills o descendents serà de la meitat de l'herència. Si ho fa amb els pares, de 2/3. En un altre cas serà usufructuari de tota l'herència. Aquest usdefruit gaudeix d'afecció registral, si bé poden convenir l'hereu i el legitimari, o el jutge acordar que es commuti per una renda vitalícia o el producte de determinats béns o un capital en efectiu. Respecte de la commutació pot consultar-se l'STSJB de 6.5.2013. El càlcul de la llegítima s'assembla al del CC (STSJB 30.1.2009).

Desheretament i preterició

El legitimari desheretat injustament té dret a reclamar la llegítima.

En matèria de preterició es regula com a Catalunya, ja que la no intencional dóna dret a reclamar la llegítima i l'errònia anul·la el testament.

Eivissa i Formentera. A les Illes Pitiüses, la llegítima té naturalesa de *pars valoris bonorum*, és a dir, un dret de crèdit garantit amb l'actiu hereditari que permet a l'hereu el pagament en metàl·lic, llevat de disposició contrària del testador, o bé en béns de l'herència. Tot i així, l'hereu pot inscriure els béns a nom seu encara que existirà afecció legitimària fins al cobrament de la llegítima. El legitimari no forma part de la comunitat hereditària, per la qual cosa no pot exercitar les accions de petició o de partició d'herència.

Són legitimaris en aquestes illes:

1) Els fills i descendents per naturalesa, matrimonials i no matrimonials, i els adoptius.

Si no n'hi ha,

2) Els pares, per naturalesa i adopció.

La llegítima dels descendents està constituïda per la tercera part de l'haver hereditari si fossin quatre o menys de quatre, i per la meitat de l'herència si excedissin aquest nombre. Els fills es compten per caps, i els altres descendents per estirps. Les dues terceres parts o la meitat restants, segons els casos, seran de lliure disposició.

La llegítima dels pares es regeix pels articles 809 i paràgraf 1r del 810 del Codi civil, en la mesura que no contradiguin les normes de les illes.

Per determinar la llegítima individual entre diversos legitimaris fa nombre el que d'ells sigui hereu, així com el que hi hagi renunciat o atorgat «quitança», el desheretat justament i el declarat indigne de succeir el causant, sens perjudici dels drets dels fills o descendents del desheretat o indigne conforme als articles 761 i 857 del Codi civil.

La preterició i el desheretament no les regula expressament el llibre III, per la qual cosa regeixen les previsions del CC.

GALÍCIA

A Galícia el sistema legitimari disposa d'una regulació completa, sense remissió al Codi civil en el títol X, cap. V de la Llei 2/2006, de 14 de juny, del dret civil de Galícia.

Les seves principals característiques, que la diferencien de la regulació legitimària del Codi civil i també d'altres legislacions autonòmiques, són les següents:

La llegítima dels descendents té naturalesa de *pars valoris*, és a dir, un dret de crèdit del legitimari contra l'hereu que li atorga una acció personal sense dret a intervenir en la partició però sí a anotar-lo sobre els béns immobles de l'herència, a diferència de la legislació catalana, en què l'anotació és de la demanda; llevat de voluntat contrària del testador, la llegítima pot pagar-se en diners encara que no n'hi hagi en l'herència o amb béns hereditaris. El legitimari preterit i el desheretat injustament només mantenen l'acció durant el termini de 5 anys.

Només són legitimaris els fills i descendents de fills premorts, justament desheretats o indignes.

D'aquesta manera, els ascendents deixen de tenir la condició de legitimaris, mentre que l'adquireix el convivent legalment constituït equiparat al cònjuge vidu.

La quantia de la llegítima dels descendents es redueix a una quarta part de l'herència que s'ha de distribuir entre tots els legitimaris, no pas col·lectivament, sinó per parts iguals o per stirps, i fa nombre l'apartat per qualsevol causa.

No existeix, doncs, cap part destinada a millora. La intangibilitat de la llegítima es redueix, doncs, a aquesta quarta part sens perjudici que pugui quedar gravada per l'usdefruit vidual legal imposat a la llei i, segons els autors, també pel voluntari disposat si s'escau pel testador.

La llei regula detalladament el càlcul de la llegítima dels descendents sobre la base de sumar el *relictum* i el *donatum*, així com les imputacions que s'han de realitzar.

És també legitimari el cònjuge vidu i el convivent de fet.

Si concorregués amb descendents del causant, al cònjuge vidu li correspon en concepte de llegítima l'usdefruit vitalici d'una quarta part de l'haver hereditari.

Si no concorregués amb descendents, el cònjuge vidu tindrà dret a l'usdefruit vitalici de la meitat del cabal. El causant podrà satisfer la llegítima del cònjuge vidu atribuint-li per qualsevol títol, en usdefruit o propietat, béns determinats de qualsevol naturalesa, un capital en diners, una renda o una pensió. Si el causant no ho va prohibir, els hereus podran commutar la llegítima del cònjuge vidu per alguna de les atribucions indicades a l'article anterior i optar per la modalitat de pagament, però hauran d'acordar amb la persona viuda els béns o drets en què es concretarà. Si no hi hagués acord entre els hereus i la persona vídua, decidirà l'autoritat judicial.

En la mesura que no excedeixi la seva quota usufructuària, el cònjuge vidu podrà optar per fer-la efectiva sobre l'habitatge habitual, el local on exercís la seva professió o l'empresa que desenvolupés amb la seva feina, dret aquest preferent a la commutació.

Desheretament i preterició

Queden regulades expressament a la llei gallega.

Les causes de desheretament de manera semblant a les del CC.

La preterició abasta tots els possibles legitimaris; per tant, també el cònjuge vidu. Es distingeix entre la intencional i la no intencional, i s'atribueix a la primera efectes invalidants menors per respectar la voluntat del causant. Per regla general només donarà dret a reclamar la llegítima que li correspongui. La no intencional de fills o descendents conduirà, si és al·legada per algun d'ells, a invalidar les disposicions de contingut patrimonial llevat que concorrin amb els restants hereus a realitzar la partició, entenent-se en aquest cas que el seu títol és l'abintestat. La no intencional del cònjuge dóna lloc únicament a poder reclamar la llegítima.

ARAGÓ

Segons l'exposició de motius de la llei 1/1999, de 24 de febrer, incorporada al Decret legislatiu 1/2011, de 22 de març, del Codi del dret foral d'Aragó, s'han mantingut a Aragó els trets fonamentals del sistema legitimari històric, amb alguns retocs favorables a la major llibertat de disposar i una detallada regulació que evita la ingerència de normes del Codi civil que en la matèria corresponen a un sistema diferent.

Per tant, la llegítima, com a límit de la llibertat de disposar de què gaudeixen els aragonesos, continua sent llegítima col·lectiva a favor dels descendents, no hi ha més legitimaris que ells, i el causant pot amb tota normalitat tant deixar els béns a només un d'ells (òbviamment, també al nét encara que el fill visqui) com distribuir-los de manera tendencialment igualitària, tot això segons el seu criteri.

Des de l'any 1999 es va reduir la porció legitimària a la meitat del cabal, en lloc dels dos terços en què consistia anteriorment.

Es va donar sortida a la demanda d'una major protecció per al cònjuge respecte dels béns que es van adquirir durant el matrimoni, especialment quan no eren importants els que al seu torn es van heretar tenint en compte les aportacions realitzades al seu dia quant a la formació dels fills i ajuda al seu benestar econòmic.

En consideració al vidu, a més, s'introdueixen a favor seu algunes desviacions en les regles sobre reducció de liberalitats i intangibilitat qualitativa de la llegítima.

Es defineix amb precisió qui són legitimaris de grau preferent, ja que d'aquesta condició depèn la legitimació per a l'acció de reducció de liberalitats i la de preterició. Aquests són els fills i, en lloc dels premorts, desheretats amb causa legal o indignes de succeir, els seus respectius fills, substituïts en els mateixos casos i successivament per les seves estirps de descendents.

Es protegeix la porció legitimària tant quantitativament com qualitativament. En el primer cas, l'acció de reducció de liberalitats és la principal que s'ofereix als legitimaris quan el causant ha disposat infringint els límits legals. També en el supòsit d'infracció de la intangibilitat qualitativa de la llegítima pel fet d'haver-la atribuït el causant en béns no relictos les conseqüències es regulen amb referència a l'acció de reducció.

La llegítima a Aragó és *pars bonorum* que confereix al legitimari la condició de comuner en la comunitat hereditària.

Desheretament i preterició

Atès que en el dret aragonès s'ha pogut sempre excloure de l'herència algun o alguns dels fills deixant-los només la deixa simbòlica dels famosos cinc sous o fórmules similars, resulta molt limitat el joc que pot tenir el desheretament pròpiament dit. Només podrà tenir sentit pràctic quan el causant vulgui excloure de l'herència tots o l'únic descendent, finalitat que no podrà aconseguir si no es dóna i, si s'escau, es prova, alguna de les causes taxades per fer-ho, d'altra banda similars a les regulades en el CC. Només per aquest camí es pot arribar a l'excursionat resultat de l'extinció de la llegítima col·lectiva.

En tot un altre cas, les conseqüències seran les de l'exclusió absoluta.

Respecte del joc de la substitució del desheretat, resulta interessant la lectura de l'STSJ Ar. de 22.9.2011.

La preterició s'ha regulat a Aragó d'acord amb el que s'entén que ha de ser la seva funció pròpia, que és evitar que un legitimari de grau preferent quedi exclòs de l'herència sense haver-ho estimat així el causant, com a conseqüència que aquest, en disposar, desconeixia l'existència del legitimari o la seva condició de tal, en particular per haver nascut després, creure que havia mort o desconèixer que era descendent seu.

En aquests casos, el legitimari preterit té dret a una porció en l'actiu hereditari igual a la del menys afavorit pel causant, llevat que preterit hagi estat l'únic o tots els legitimaris de grau preferent, cas en què es produeix la delació abintestat de tot l'actiu hereditari, llevat que hagi estat designat hereu o legatari algun altre descendent.

Per quan la preterició sigui intencional -cosa que es presumeix-, no neix cap dret o acció específics per a l'així exclòs per l'omissió de tota atribució i menció a favor seu. Menció, d'altra banda, que per ser suficient a efectes d'evitar la preterició, és suficient en qualsevol part o clàusula del testament o escriptura, fins i tot sense cap disposició o exclusió expressa.

Conseqüentment, l'exclusió expressa, com la preterició intencional, no ha de produir altres efectes que, si s'escau, el dret a reclamar la llegítima col·lectiva enfront de tercers, efecte que és, pròpiament, de la lesió de la llegítima. L'exclusió voluntària d'un legitimari sense necessitat d'al·legar cap causa té, no obstant això, altres efectes quan és absoluta, és a dir, quan el disposant expressa la seva voluntat de privar l'exclòs de tot dret en la successió, la qual cosa el priva en efecte (i llevat que afecti a tots o a l'únic legitimari) fins i tot del dret abintestat i del d'exercitar l'acció de lesió, en els quals serà substituït per la seva estirp de descendents si en té.

El cònjuge aragonès no pot ser preterit ja que no és legitimari, sinó que té el dret d'usdefruit universal de l'herència.

NAVARRA

A Navarra existeix una àmplia llibertat de disposició *mortis causa*, si bé la Compilació del Dret civil foral de Navarra, Llei 1/1973 d'1 de març (FNN) imposa tres limitacions:

l'usdefruit de fidelitat, la reserva del bínub i la reversió de béns i la llegítima, si bé aquesta última sense contingut tangible.

Usdefruit de fidelitat

No té concepte de llegítima, sinó de benefici successori per al cònjuge vidu, que, a diferència de la viduïtat aragonesa, no produeix un dret expectant sinó que neix amb la mort, i es regeix per la llei del causant.

Atribueix un usdefruit universal sobre tots els béns del causant, llevat de les excepcions que preveu. És renunciable anticipadament a diferència de l'art. 816 del CC. És personalíssim, inalienable i inembargable. Tal dret es reconeix també al convivent de fet legalment constituït.

S'exclouen de l'usdefruit de fidelitat els cònjuges separats de fet si l'haguessin convingut o consentit, però no s'entén consentida pel cònjuge abandonat, i el cònjuge que va motivar la separació per infidelitat, incompliment greu dels deures familiars o per haver atemptat contra la vida de l'altre; i els cònjuges separats de dret si l'haguessin convingut o consentit, el que l'obtingués per causa d'abandonament, infidelitat, incompliment greu o reiterat dels deures conjugals o familiars ni el cònjuge que l'hagués sol·licitat d'acord amb separació de fet no consentida; el que hagués estat condemnat per atemptar contra la vida de l'altre i el que hagués estat privat de la pàtria potestat sobre fills comuns.

En un testament o contracte successori, un cònjuge pot privar de l'usdefruit de fidelitat a l'altre, si aquest hagués incorregut en qualsevol de les causes previstes a la llei (*El cònjuge que va incórrer en una causa de separació per abandonament de la llar familiar, infidelitat conjugal, incompliment greu o reiterat dels drets conjugals o familiars o per haver atemptat contra la vida de l'altre*) encara que no hi hagi separació.

L'exclusió voluntària per part del testador és una mena de desheretament que ha de ser provada si és impugnada.

El dret s'extingeix a petició dels nus propietaris, si el vidu visqués maritalment amb una altra persona. Sí portés una vida notòriament llicenciosa, o corrompés els fills. Si alienés o gravés béns, i tret que es trobés degudament autoritzat per fer-ho per pacte o disposició del cònjuge premort. Sí incomplís les seves obligacions amb dol o negligència greu. Si durant any i dia hagués incomplert de manera general, amb negligència, les obligacions inherents a l'usdefruit de fidelitat.

Regeixen quant als drets i obligacions de l'usufructuari les regles basades en la llibertat del disposant i, si no n'hi ha, les corresponents als usdefruits voluntaris.

Reversions

Llevat de renúncia del donant o disposició en contra, faran reversió a l'ascendent els béns que aquest hagués transmès per títol lucratiu a un fill per naturalesa o adopció plena o un altre descendent que, sense deixar fills, hagués premort al donant. Si els béns haguessin estat alienats, la reversió tindrà per objecte exclusivament els béns o drets subrogats.

També existeix la reserva del bínub, que l'STSJN de 24.11.2008 no estima discriminatòria dels fills i sí acomodada al sistema romà de successió que inspira el navarrès.

La llegítima

En el dret navarrès la llegítima és merament formal i no material. Consisteix en l'atribució formal a cadascun dels hereus forçosos de de *cinco sueldos febles o carlines por bienes muebles y una robada de tierra en los montes comunes por inmuebles*, si bé la llei aclareix que aquesta llegítima no té contingut patrimonial ni és exigible.

Existeix llibertat total de testar sempre que es mantingui el formalisme d'esmentar els legitimaris, no per deixar-los res tangible, sinó per acreditar que durant la seva existència no se'ls va voler atribuir res, per la qual cosa no va haver-hi preterició. Aquesta formalitat cal en qualsevol mena de testament, ja que permet advenir que el causant va tenir presents els legitimaris (STSJN d'1.12.2008).

En conseqüència, els legitimaris no tenen la qualitat d'hereu ni responen dels deutes ni poden demanar la partició.

Són legitimaris els fills de qualsevol classe i, si no n'hi ha, els descendents de grau més pròxim.

La llegítima solament tindrà un contingut material quan concorrin fills d'un segon o ulterior matrimoni amb fills del primer, ja que els fills d'un matrimoni anterior no han de rebre dels seus pares menys que el més afavorit dels fills o cònjuge d'ulterior matrimoni.

Si reben menys, el defecte es corregirà igualant els perjudicats amb càrrec als beneficiaris, sense alterar les participacions dels altres.

No obstant això, s'admet el desheretament d'aquests fills remetent-se a les causes del CC.

No caldrà la institució en la llegítima foral quan el disposant hagués dotat els legitimaris, els hagués atribuït qualsevol liberalitat a títol *mortis causa*, o els hagués desheretat per una causa justa, o ells haguessin renunciat a l'herència d'aquell, o haguessin premort sense deixar descendència amb dret a llegítima.

Desheretament i preterició

El desheretament es regeix pel CC.

Quant a la preterició la singularitat del dret navarrès és que no distingeix entre la preterició intencional i la no intencional, ja que en tot cas es produeix la nul·litat de la institució d'hereu, però deixa sense menyscar les altres disposicions, per la qual cosa el dret és a la part que li correspongués per la successió intestada, segons alguns autors o bé la mateixa porció que als legitimaris instituïts.

Únicament podran exercitar l'acció d'impugnació el legitimari preterit o els seus hereus. Segons l'STSJN 1.12.2008: : *La institució en la legítima foral es un derecho disponible por el legitimario cuya omisión en el testamento o pacto sucesorio sólo él puede impugnar, actuando en defensa exclusiva de sus propios intereses, por lo que ni de la denuncia e impugnación de la preterición, ni del aquietamiento con ella o de la*

renuncia a la acción impugnatoria, de alguno o algunos de los legitimarios preteridos puede respectivamente derivarse ningún beneficio o perjuicio para los demás. I a més les conseqüències de la preterició parcial s'han de limitar al reconeixement i l'atribució al preterit impugnant de la porció hereditària que hagués hagut de correspondre-li en la successió del causant.

PAÍS BASC

Segons la Llei del dret civil foral del País Basc (Llei 3/1992, d'1 de juliol), cal distingir:

Territori aforat de Biscaia

El sistema legitimari del territori foral de Biscaia és molt peculiar en la mesura que segueix el sistema romà de llegítima però combinat amb la troncalitat pròpia del sistema germànic. Per tant, existeixen dues limitacions de disposar: la que es deriva de la llegítima i la que prové de la troncalitat.

La propietat dels béns immobles és troncal. A través de la troncalitat es protegeix el caràcter familiar del patrimoni.

En virtut de la troncalitat, el titular dels béns immobles només pot disposar-ne respectant els drets dels parents troncal que poden impugnar els actes que vulnerin els seus drets que són nuls de ple dret.

Tenen la consideració de troncal:

1. Amb relació a la línia descendent, tots els béns immobles situats en el patrimoni de l'infançó, qualsevol que fos el títol de la seva adquisició, encara que haguessin estat adquirits d'estrany.
2. Amb relació a les línies ascendent i col·lateral, tots els béns immobles situats en el patrimoni de l'infançó que hagin pertangut al tronc comú del successor i del causant de la successió, fins i tot els que aquest últim hagués adquirit d'estrany.
3. Els adquirits per permuta o un altre títol onerós que impliqui la subrogació de béns troncal per part d'altres radicants en el patrimoni de l'infançó o Terra Plana.

La troncalitat s'imposa a tots els qui tinguin el veïnatge civil biscaí, siguin o no aforats.

Llegítima

El costum d'aquestes terres és que solament un hereti el patrimoni familiar, la qual cosa es possibilita amb el sistema legitimari previst a la llei.

La successió forçosa, sens perjudici del que es disposa per a la troncalitat, es defereix pel següent ordre:

1. Als fills, fins i tot els adoptius, i altres descendents.
2. Als pares i altres ascendents.

La llegítima és també col·lectiva com a Aragó, ja que el testador pot distribuir lliurement els béns que integren la successió forçosa entre els successors compresos en cadascuna de les línies, o elegir-ne un sol d'ells, apartant-ne els altres, i fins i tot preferir el de grau més remot enfront del de grau més pròxim. No existeix, doncs, un dret de llegítima individual, ja que el testador pot elegir un sol dels possibles legitimaris apartant-ne als altres sense fórmula especial d'apartament, sempre que consti clarament la voluntat del testador de separar-los de la seva successió (STSJPV 15.5.2007).

La llegítima dels descendents es troba constituïda pels quatre cinquens de la totalitat dels béns del testador.

El cinquè restant és de lliure disposició, si hi ha béns no troncalssuficients per cobrir-lo.

La llegítima dels ascendents es troba constituïda per la meitat de tots els béns del testador. L'altra meitat és de lliure disposició, sempre que no siguin troncalss.

Els béns troncalss es computen per al càlcul de la llegítima i s'entenen imputats en primer lloc al pagament d'aquesta.

Sobre la llegítima no poden imposar-se gravàmens llevat que es facin a favor d'altres hereus forçosos o si es tracta de béns troncalss a favor d'un altre parent troncal de la mateixa línia.

Cal posar en relació la llegítima amb la troncalitat, ja que, a falta de descendents, els ascendents troncal de cadascuna de les línies succeiran, si els béns són troncal, en els que procedeixin de la seva respectiva.

Si no hi hagués ascendents troncal, succeiran en els béns troncal els col·laterals troncal designats pel testador, i es consideraran tàcitament apartats els que no siguin nomenats. El que s'adjudiqui als col·laterals per aquest concepte no reduirà la part de lliure disposició del testador.

Si bé el cònjuge vidu no és legitimari, la llei biscaïna li reconeix l'usdefruit de la meitat de tots els béns del causant, si concorregués amb descendents o ascendents. I en defecte d'ascendents o descendents, tindrà l'usdefruit de dos terços de tots els béns. L'usdefruit recaurà en últim lloc sobre els béns troncal de les dues línies del causant, en proporció a l'haver de cadascuna d'elles, però en aquest cas pot ser commutat per un capital en efectiu.

El dret es perd per ulterior matrimoni o unió anàloga o per l'existència d'un fill no matrimonial, i no té aquest dret el cònjuge divorciat o separat, però sempre que sigui per una causa imputable a ell.

Preterició

La preterició no intencional donarà dret al preterit a reclamar una quota igual a la del successor d'igual grau menys afavorit.

Àlaba (Fur d'Ayala)

Atès que en aquest territori regeix llibertat absoluta per testar, els legitimaris -que seran els previstos en el Codi civil- manquen d'una llegítima tangible, ja que poden ser apartats.

L'hereu forçós preterit no intencionalment podrà reclamar la seva llegítima. La institució d'hereu i altres disposicions testamentàries es reduiran en la mesura que perjudiquin l'esmentada llegítima.

Quan la preterició afecti tots els descendents, aquests tindran dret a la llegítima llarga. Quan afecti algun dels descendents tindrà dret a rebre tant com el menys afavorit dels altres legitimaris no preterits i, com a mínim, la llegítima estricta.

Guipúscoa

Regeix el CC en matèria de llegítimes, però amb l'excepció que representa la successió *mortis causa* del *caserío*, considerat com a finca complexa o discontinua integrada per l'habitatge familiar i les seves pertinences, és a dir, els altres immobles adscrits a la casa i a l'explotació econòmica, així com el mobiliari i semovents. Per això la disposició del *caserío* a favor d'un o diversos hereus forçosos, fills o ascendents, queda exclosa del càlcul de la llegítima.

Els descendents i ascendents que tinguin la condició d'hereus forçosos i que, com a conseqüència de l'exclusió del *caserío* i les seves pertinences del còmput legitimari, quedessin en situació legal de demanar aliments, podran reclamar-los al beneficiari o beneficiaris d'aquell, en proporció al que haguessin rebut aquests del causant.